

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA MATNLI MASALALARNI O'RGATISHNING PEDAGOGIK ASOSI

Xolmamatova Madina Chori qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(Boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi magistranti

e-mail: madinaxolmamatova94@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinif o'quvchilariga matnli masalalarni o'rgatish, uning ahamiyati va pedagogik asoslari umumiy tarzda bayon qilingan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim, tarbiya, o'quvchi, o'qituvchi, masala, o'qitish, o'rgatish, usul, matnli masala, muammo, tafukkur, matematika, mantiqiy fikrlash*

Аннотация: *В данной статье в общих чертах описано преподавание текстовых задач учащимся начальных классов, его значение и педагогические основы.*

Ключевые слова: *образование, воспитание, ученик, учитель, проблема, учение, обучение, метод, словесная задача, проблема, мышление, математика, логическое мышление.*

Abstract: *In this article, the teaching of text problems to primary school students, its importance and pedagogical foundations are described in general.*

Key words: *education, education, student, teacher, problem, teaching, teaching, method, word problem, problem, thinking, mathematics, logical thinking*

Kirish: Hozirgi asrimiz axborot kommunikatsiya, zamonaviy texnika va texnologiyalar asridir. Biz bilamizki, har qanday rivojlanish asosida aniq hisob kitoblar yotadi. Bu esa o'z navbatida matematika fani va uni o'rganishga, rivojlantirishga, uning yutuqlaridan samarali foydalanishga bo'lgan talabni kuchaytiradi.

Mamlakatimizda matematika 2020-yildagi ilm-fanni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. O'tgan davr ichida matematika ilm-fani va ta'limini yangi sifat bosqichiga olib chiqishga qaratilgan qator tizimli ishlar amalga oshirildi:

birinchidan, ilg'or ilmiy markazlarda faoliyat yuritayotgan vatandosh matematik olimlarning taklif qilinishi va xalqaro ilmiy-tadqiqotlar olib borilishi uchun zarur shart-sharoit yaratildi;

ikkinchidan, xalqaro fan olimpiadalarida g'olib bo'lgan yoshlarimiz va ularning murabbiy ustozlari mehnatini rag'batlantirish tizimi joriy etildi;

uchinchidan, oliy ta'lim va ilmiy-tadqiqotlarning o'zaro integratsiyalashuvini ta'minlash maqsadida Talabalar shaharchasida Fanlar akademiyasining V.I. Romanovski nomidagi Matematika institutining (keyingi o'rinlarda — Institut) yangi va zamonaviy binosi barpo etildi. Matematika sohasidagi fundamental tadqiqotlarni moliyalashtirish hajmi bir yarim barobarga oshirildi, budget mablag'lari hisobidan superkompyuter, zamonaviy texnika va asbob uskunalari xarid qilindi;

to'rtinchidan, ilmiy darajali kadrlarni tayyorlashning birlamchi bosqichi sifatida stajor-tadqiqotlik instituti joriy etildi;

beshinchidan, ilm-fan sohasidagi ustuvor muammolarni tezkor bartaraf etish, fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish masalasini Hukumat darajasida belgilash maqsadida O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri raisiligidagi Fan va texnologiyalar bo'yicha respublika kengashi tashkil etildi.

Shu bilan birga, sohada yechimini topmagan qator masalalar matematika sohasidagi ta'lim sifati va ilmiy-tadqiqot samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zaruratini ko'rsatmoqda.

Ta'limning barcha bosqichlarida matematika fanini o'qitish tizimini yanada takomillashtirish, pedagoglarning samarali mehnatini qo'llab-quvvatlash, ilmiy-tadqiqot ishlarining ko'lamini kengaytirish va amaliy ahamiyatini oshirish, xalqaro hamjamiyat bilan aloqalarni mustahkamlash, shuningdek, O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi belgilab olindi. [1]

-Asosiy qism: O'zbekiston umumiy o'rta ta'lim maktablarida matematika fani vositasida matnli masalalar bilan o'quvchilarga ta'lim tarbiya berish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

O'quvchilarni matematik qobiliyatlarini matnli masalalarni yechish orqali rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Endigina maktab yoshiga yetgan barcha bolalarni o'z bag'riga chorlovchi boshlang'ich maktab esa keng imkoniyatlar va sharoitlar yaratuvchi uzluksiz ta'limning asosini tashkil qiladi.

Boshlang'ich sinfda olingan ta'lim barcha keyingi ta'limning asosi, poydevori hisoblanadi. Boshlang'ich maktabda bolalar keyingi bosqichga o'tish uchun bilim asoslarini o'zlashtiradilar. Matematika darslarida boshlang'ich sinf o'qituvchisining asosiy vazifasi daslik bilan ishlashga, sanashga, yozishga, mantiqiy fikrlashga o'rgatishdir.[2; (pp. 27-28,)]

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurlarini o'stirishda matnli masalalar asosiy vositalardan biri sanaladi.

Masala nima? Har qanday matnli masala - bu hodisani (*vaziyat, jayonni*) tavsiflashdir. Shu nuqtai nazardan, matnli masala hodisaning og'zaki modelidir va har qanday modelda bo'lgani kabi, matnli masala ham butun hodisani bir butun safatida emas, balki faqat ba'zi jixatlarini, asosan uning miqdoriy xususiyatlarini tavsiflaydi.

Har qanday matnli masala ikki qismdan iborat – shartlar va talablar.

Shartlarda ob'ektlar va ob'ektning ba'zi raqamli ma'lumotlari, ular orasidagi ma'lum va noma'lum qiymatlar to'g'risida ma'lumot beradi. Masalaga qo'yiladigan talablar – bu topish kerak bo'lgan ma'lumotdir. Bu buyruq yoki so'roq shaklidagi jumlar bilan ifodalanadi. [3; 5-bet]

Matematika fanini o'rganishda o'quvchilar turli xil ko'rinishdagi masalalarga duch keladilar va bu ko'pchilikda qiyinchilik tug'diradi.

O'quvchilarda ushbu masalalarni yechimida ko'nikma so'ng malaka hosil qilib borish kerak. Masalaning to'g'ri javobini olish uchun bolalarni boshlang'ich maktabdan, hatto bog'chadan eng oddiy masalalarni yechishga, uning mohiyatini tushunishga o'rgatish kerak.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida matnli masalaning ta'limiy ahamiyati matematik va pedagog olimlar tomonidan asoslab berilgan. Bunda matnli masalalarning quyidagi ta'limiy ahamiyatiga e'tibor berish kerak.

- matnli masalalar o'quvchilarning bilim darajasiga qiziqish vositasida ijobiy ta'sir ko'rsatadi;
- matnli masalalar o'quvchilarning aqliy imkoniyatlarini rivojlantiradi;
- matnli masalalar o'quvchilarning ijodiy fikrlash ko'nikmasini tartibga soladi va o'stiradi;
- matnli masalalar vositasida o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari mavjud. [2; pp. ,207-209]

Mazkur matnli masalaning ta'limiy ahamiyati umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda mazmunan boyib boradi.

Masalani yechish orqali o'quvchilarda ushbu malakalar tarkib topmog'i lozim.

1. Masalani tinglashni o'rgatish va uni mustaqil o'qiy olish;
2. Masalani dastlabki analiz qilish, ma'lumni noma'lumdan, muhimni nomuhimdan ajratish;
3. Masalani qisqa yozish malakasi, masalani matni ustida og'zaki ishlagandan keyin uning mazmunini matematik (*terminlar*) atamalar tiliga o'tkazish va qisqa yozuv shaklini belgilash kerak.

4. Amal tanlashni asoslab berish, so‘ngra yozish rejasini tuzish;
5. Yechishni bajarish, uni o‘qituvchi talabiga mos qilib rasmiylashtirish va masala savoliga javob berish.

Masalan: Murodda 4 ta sa’va bor. Akbarda esa undan 3 ta ortiq sa’va bor. Akbarda nechta sa’va bor?

Murodda – 4 ta

Akbarda - ? 3 ta ortiq.

Akbarda nechta?

Yechish: $4+3=7$ ta. Javob 7 ta. [3. 57-b]

6. Masala yechimini tekshira olish malakasi.

Masala yechimini tekshirish degan so‘z, yechimning to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligini aniqlash deganidir. Masala yechimini tekshirishda quyidagi usullardan foydalaniladi.

A) olingan javob bilan masala sharti o‘rtasida moslik o‘rnatish ;

B) teskari masala tuzish va yechish;

V) masalani boshqa usullar bilan yechish;

G) javobning chegaralarini aniqlash (*javobini chamalash*);

D) grafik tekshirish.

Masalalarning modelini to‘g‘ri tanlay va qo‘llay bilish, turli masalalar va ularning turli usullarda yechilishini o‘quvchilarda oldindan ko‘ra bilish qobiliyatini ham shakllantiradi. Modellashtirish usulida tushuntirilgan masala bolaga “dahshatli” ko‘rinmaydi. Psixologik jihatdan ham yengil tuyiladi. Ular masalalarni tasavvur qilgan holda yecha oladilar.

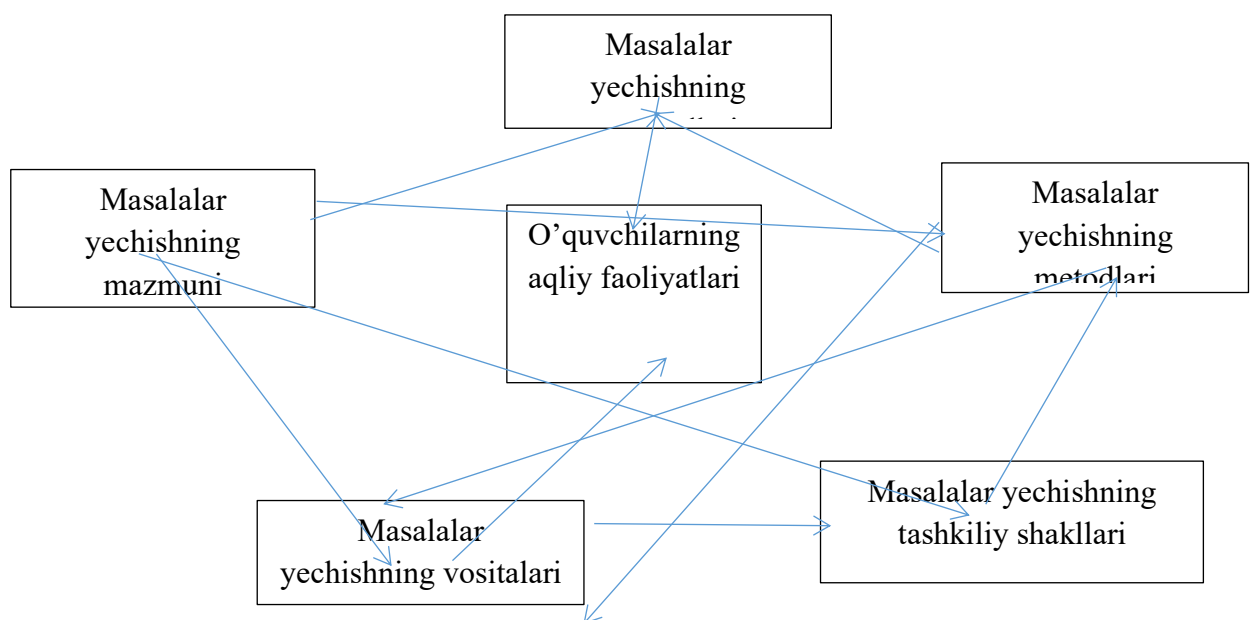
Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning psixologik holatini yashilash, ularni turli zo‘riqishlardan asrash, bilimlarini turli qiziqarli masalalar orqali mustahkamlab borish muhim ahamiyatga kasb etadi.

Biz boshlang‘ich sinflarda masalalardan foydalanish maqsadlari, ularning mazmuni, o‘quvchilarning aqliy qobiliyati, masalalarning bajarilish ketma –ketligi , masalalarni bajarish metodi va ularning tashkiliy shakllari orasida funksional xarakterga ega bo‘lgan bog‘liqlik mavjud degan fikrga keldik

Biz shunday sistemani tuzishimiz lozimki ,u nafaqat kichik maktab o‘quvchilariga matematika o‘qitish metodikasini to‘liq qamrab olganligi bilan emas , balki rivojlantiruvchi ta’lim maqsad, vazifalarini amalga oshirishning asosiy mexanizmi hisoblangan faoliyatli metodning markaziy o‘rin tutishini ham aytib o‘tishimiz kerak

Bu sistemani to'liq amalga oshirilishida biz boshlang'ich sinflarda o'rgatiladigan masalalarni quyidagi belgilarga ega degan xulosaga keldik: o'zlashtirishni tashkil qilish usuli, o'quvchilarning o'quv bilish faoliyatini rag'batlantirish va ularda motiv uyg'otish usuli, ta'lim metodlarini amalga oshirish shakllaridan biri, nazariya va amaliyotni bog'lashga xizmat qiladigan muhim omil.

Biz masalalar yechish metodik sistemasi strukturasi quyidagi ko'rinishda (3-rasm) tasvirladik.

3-rasm. Masalalar yechishning metodik sistemasi
[3; 9-10-bet]

Demak, boshlang'ich maktabda matematika o'qitishda o'quvchini rivojlantirishga qaratilgan ta'lim shakli, metodlari va vositalarining yetakchi faoliyat turini shakllantirishga mos shartlaridan biri matematika ta'limida masalalardan keng foydalanishdir.

Xulosa qilib aytish mumkinki, matnli masalalar boshlang'ich sinflar matematika kursi mazmunining salmoqli qismini tashkil etadi. Matnli masalalar yechishda avvalo bola tafakkuri, tasavvuri shakllanadi. Uning asosiy strukturasi hisoblangan ma'lum qism, shart qism va savol qismini ochib berish qobiliyati shakllanadi. Matnli masalalar asosan hayotda yuz beradigan tabiiy jarayonlarning matematik yechimi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori. 07.05.2020 y., PQ-4708. “Matematika sohasi-ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”
2. Kolyagin Yu.M., Oganesyanyan V.A., Sanninsky V.Ya., Lukanin G.L. —Method of teaching mathematics in primary school. General methodology. Textbook. manual for the student nat. - mat. fac. ped. Institutes "(pp. 27-28,207-209,349-351)
3. Boshlang‘ich sinflarda masala yechishga o‘rgatish metodikasi‘ Xudoynazarov Ye. M Qo‘chqorov D.I. Darslik. ‘Bokmany Print‘ Toshkent-2022 9,10-bet
4. Matnli masalalarni yechish metodikasi”. Merajova Sh.B., Merajov N.I., Xoliqova M.Q.. “Durdona” nashriyoti. Buxoro-2022 5-bet